

Павлишин О. В.,

заступник начальника кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВА ЗНАКОВА КОНСТРУКЦІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗНАКОВОЇ СИСТЕМИ ПРАВА В КОНТЕКСТІ ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКОГО АНАЛІЗУ

Розглянуто правову знакову конструкцію як елемент знакової системи права в контексті основних проблем філософії права, визначено найбільш важливі аспекти її вивчення з допомогою семиотико-правової та філософсько-правової методології.

Ключові слова: філософія права; семиотика права; правовий знак; правова знакова конструкція; знакова система права.

Рассмотрена правовая знаковая конструкция как элемент знаковой системы права в контексте основных проблем философии права, определены наиболее важные аспекты ее изучения с позиции семиотики права как методологии философско-правовых исследований.

Ключевые слова: философия права; семиотика права; правовой знак; правовая знаковая конструкция; знаковая система права.

In the article legal sign construction is investigated as element of sign system of Law in the context of problems of Philosophy of Law, main aspects of it's researching are determined on the basis of Semiotics of Law's and Philosophy of Law's methodology .

Keywords: philosophy of law; semiotics of law; legal sign; legal sign construction; legal sign system.

Дослідження знакової проблематики у праві в новітній період розвитку філософсько-правової науки здійснюється за допомогою різних методів і підходів, одним із найбільш перспективним серед яких видається семиотико-правовий. Дедалі більша кількість досліджень розглядає право як варіант обміну інформацією, спілкування або ширше – соціальної взаємодії. Отже, сучасний філософсько-правовий дискурс все частіше звертається до інтерсуб'єктивізму як способу обґрунтування права та тяжіє до інтегративних теорій права, що свідчить про відхід від класичного протистояння юснатуралізму та правового

позитивізму як типів праворозуміння. Поява комунікативних теорій права, підтверджуючи такий висновок, стимулює розвиток нового теоретико-методологічного інструментарію, термінологічного апарату, який може використовуватись і в процесі вивчення знакової природи права.

Не викликає сумнівів те, що міждисциплінарні дослідження права з позицій семіотики можуть скласти конкуренцію багатьом іншим теоретико-методологічним підходам, сприяти вирішенню важливих проблем філософсько-правової науки, а також принести практично цінні для юриспруденції результати. Саме тому існує необхідність вивчення базових семіотико-правових понять, якими є правовий знак і правова знакова конструкція.

Як відомо, оформлення семіотики в якості самостійної науки відбулося у 1970-х рр. завдяки дослідженням В. В. Іванова, Ю. С. Степанова, Б. А. Успенського, Р. О. Якобсона, Г. Креса, Р. Барга, Р. Ходжа, Дж. Фіска – вчених, які застосовували досягнення знакової теорії для аналізу феноменів культури. Велике значення для її становлення мала наукова діяльність тартусько-московської школи семіотики під проводом Ю. М. Лотмана, праці В. В. Іванова, Ю. С. Степанова, Б. А. Успенського, а в новітній період – семіотичні дослідження політичної та політико-правової сфери, які здійснювали Г. Г. Почепцов, І. А. Лебедєв, Р. А. Рахімов, А. Г. Хабібулін, В. П. Сальніков, Є. І. Шейгал, а також семіотичний аналіз соціальної реальності Ю. В. Романенка та А. В. Чантурії, навчальні видання (навчальні посібники) Є. С. Нікітіної, Н. Б. Мечковської, Є. В. Савелової та інші.

Особливе значення для розвитку семіотики права мали праці визначних філософів і юристів минулого, які здійснювали філософський (логічний) аналіз мови юриспруденції, дослідження Бернарда С. Джексона, Роберти Кевелсон, Яна М. Брокмана, Анни Вагнер, Джека М. Балкіна, Д. Карцо, роботи А. А. Денисової, Н. І. Хабібуліної, А. К. Саркісова, О. О. Мережка, В. Д. Титова, С. Е. Зархіної, В. В. Речицького, І. Л. Честнова, Н. В. Разуваєва, методичні розробки С. Г. Проскуріна, розвідки О. М. Балинської, Д. Бочарова, В. М. Вовк, В. Гончарова, О. В. Горяїнова, Н. В. Костицької, Н. І. Сатохіної, Є. А. Тюгашева та інших сучасних вчених, присвячені окремим аспектам даної проблематики [1; 3–10].

Семіотико-правові дослідження потребують формування і розробки адекватної категоріальної бази, яка відповідає власним дослідницьким запитам і підходам, враховує як загальносеміотичні традиції, так і особливості правової

предметної сфери. З цією метою вчені, які цікавляться знаковою проблематикою у праві, пропонують власні визначення, задаючи вихідні точки семіотико-правового дискурсу. Одними із таких ключових понять, які мають фундаментальне значення для становлення і розвитку цієї галузі знань, є поняття “правовий знак” та “правова знакова конструкція”, саме вони заслуговують на особливу увагу дослідників.

Мета статті – визначення історико-філософської традиції дослідження, окреслення напрямів, перспектив наукової розробки та визначення змісту поняття „правова знакова конструкція” у зв’язку з основними елементами знакової системи права.

Фундаментальним і класичним прикладом застосування семіотичного аналізу знакових конструкцій та встановлення належності (відповідності) їх використання у правовому процесі можна вважати діалог Платона „Апологія Сократа” (після обвинувальних промов), в якому Сократ говорить про те, що він і зараз ходить повсюду – все вишукуючи та допитуючись, за словом бога, чи не можна йому визнати мудрим когось із громадян або іноземців і кожного разу, як йому це не вдається, він показує, що ця людина не мудра, а ті, хто ходить за ним за власним бажанням, сини найбагатших громадян, раді бувають послухати, як він випробовує людей і часто наслідують його. Через цю обставину ті, кого вони випробовують, гніваються не на самих себе, а на Сократа і коли їх запитують, що ж він робить, то кажуть, що він псує молодь. Однак, відповідаючи на запитання, чому саме він навчав, вони не знають про що сказати і, щоб приховати дане ускладнення, кажуть про те, що взагалі прийнято казати про всіх, хто філософствує: про те, що „в небесах і під землею”, про те, що „богів не визнає”, а також „брехню видає за правду” – ці знакові конструкції, які наводить Платон, виступають головними аргументами обвинувачення. Платон продовжує виклад від імені Сократа про те, що правду цим людям не дуже хочеться сказати, як він думає, тому що тоді б виявилось, що вони тільки прикидаються, ніби вони щось знають. Обвинувачення, яке висунули Сократу і виставили під присягою, полягає в тому, що Сократ порушує закони, зокрема, тим, що псує молодь, не визнає богів, яких визнає місто, а визнає інші, нові божества.

Сократ здійснює послідовний аналіз положення про псування молоді, запитуючи обвинувача Меліта про те, хто і як робить молодь кращою, а потім приходиться до висновку, що в будь-якому разі навіть якщо він і псує молодь, то робить це ненавмисно, тому не повинен з’являтися до суду, а повинен

отримати настанови у приватному порядку. Потім Сократ переходить до обвинувачення про псування молоді через навчання не визнавати богів, яких визнає місто, а визнавати інші, нові божества, при цьому він критично й послідовно розглядає цю тезу, демонструючи неможливість одночасно визнавати демонічне та божественне, не визнаючи самих богів. Кожна з цих знакових конструкцій важлива для формулювання обвинувачення, тоді як їх аналіз вказує на невинність Сократа і руйнує логіку обвинувачення [2, с. 15–21]. Цей же метод застосовує Платон і в діалозі “Держава” (книга 1), коли аналізує справедливість і наводить запитання Сократа до Кефала про те, чи потрібно вважати справедливість просто чесністю та поверненням взятого у борг, чи одна і та ж дія може бути іноді справедливою, а іноді – ні [2, с. 95].

Філософи Середньовіччя на основі схоластичних методів аналізували знакові конструкції, зазвичай намагаючись за допомогою цього аналізу охарактеризувати ті або інші проблеми релігійного життя та пізнання. Зокрема, скрупульозне дослідження багатьох категорій знаходимо в навчальних керівництвах з вільних наук (*artes liberales*), творах з логіки (перекладах, коментарях і трактатах), теологічних трактатах і в художньо-філософській сатурі “Розрада Філософією” Боеція, трактатах “Про вічність світу”, “Про суще та сутність”, а особливо – у чотиритомній “Сумі проти язичників” та “Сумі теології” Томазо Д’аквіно, трактатах “Про грамотного”, Монології та Прослогії Ансельма Кентерберійського, а також у “Великому творі” (*Opus maius*) Р. Бекона та коментарях Іоанна Дунса Скота на Сентенції Петра Ломбардського, які складаються з трьох основних частин – впорядкованого авторського викладу, нотаток до лекцій та записів зі слів, і його трактату “Про Першоначало”.

Знакові конструкції стосовно політики розглядаються Ніколо Макіавеллі у його працях “Історія Флоренції”, “Про державу”, “Державець” (“Принц” або “Володар”). Він розглядає можливі співвідношення церковної та світської влади, різко критикуючи римське папство з огляду на шкоду, яку воно приносить Італії. З його точки зору, папство та політична реформація в Італії є несумісними, адже церкву воно зробило лицемірною, а державу – нікчемною, отже, він вимагає знищення римської церкви, секуляризації релігії, заміщення новоримської релігії – давньоримською, церкви – державою, або взагалі, як можна стверджувати, заміни релігії – патріотизмом.

У філософських концепціях І. Канта, Й. Г. Фіхте та Г.В.Ф. Гегеля вирішення питання мови відбувається паралельно з

вирішенням політичних і правових питань, тому використання у їхніх працях правових знакових конструкцій здійснюється в контексті більш загальних філософських проблем. Особливо продуктивною у цьому сенсі варто вважати, а відтак і розглядати детальніше діалектичну теорію Г.В.Ф. Гегеля, в якій право і мова поєднуються в межах однієї системи у зв'язку з пошуком і визначенням передумов абсолютної моральності.

У концепції В. фон Гумбольдта проблема мови виходить на перший план, стає центральною проблемою (на відміну від попередників), а в індивідуальних проявах будь-якого предмету він вбачає відображення загальної ідеї, яка лише прийняла форму індивіда, щоб у ній здійснитися повною мірою, тому він виступає за найбільш універсальний розвиток особистості, проте більшу користь його підхід зміг принести фундаторам і представникам історичної школи права. Зокрема, у працях філософів та юристів того часу, які поділяли ці погляди і вже сформулювали основи для принципово нового, історичного розуміння природи права та його виведення з "народного духу", мова права виводиться з національної правосвідомості (Ф. К. фон Савіньї), історія розвитку мови прямо вказує на генезу правових понять (Г. Гуго), а джерела права певною мірою корелюють з формами їх мовного відображення у звичаї, законодавстві та юридичній науці (Г. Ф. Пухта). При цьому за некоректність повної аналогії розвитку мови та розвитку права ці підходи піддаються обґрунтованій критиці з боку Р. фон Ієрінга, який відзначає, що право формується вольовим чином і цілеспрямовано, завдяки свідомому цілепокладанню та боротьбі за високу мету, тоді як мова розвивається стихійно.

Мета права стає визначальною і в дослідженнях Ф. фон Brentano, який аналізує поняття "універсальні права", "природна санкція", "мета у праві", "засоби для досягнення мети у праві" та інші правові знакові конструкції, намагаючись подолати розмежування позитивного і природного права за допомогою виявлення інтенціональності правового знаку, його відмінності від інших знаків, які вказують на фактичні реально існуючі об'єкти. Завдяки використанню феноменологічного підходу семіотика права отримала важливий, якщо не неоціненний матеріал для подальших досліджень сутності, природи та особливостей правового знаку як фундаментального в цій теорії поняття.

Створення загальної теорії знаків як прообразу сучасної семіотики, до якого долучився видатний філософ і логік Ч. С. Пірс, а також визначення напрямів практичного використання семіотики як формування методів формулювання

точних наукових термінів і розробку критеріїв їхнього аналізу та оцінки (зокрема, критеріїв прийнятності, простоти, зручності, сучасності та ін.), було перенесено на правове пізнання. Його постійна вказівка на “чистий” логічний зв'язок предмета опису із суб'єктом, який описується через систему логічних відносин між об'єктом, знаком та інтерпретантом, стає основою для семіотичного аналізу конкретних правових явищ, виражених у правових знакових конструкціях у цивільно-правовій (акт дарування) або кримінально-правовій (акт вбивства) сферах. При цьому семіотичний аналіз юридично значущих ситуацій вимагає застосування знаків різних типів – унарні відносини позначаються індексами, бінарні – іконами, тернарні – символами. Розвиваючи його погляди, можна стверджувати, що на основі використання символічної мови опису цілком реально зробити логічний аналіз типових відносин, що становлять інтерес для юристів, більш точним і прозорим, ніж це можливо при використанні природної розмовної мови.

Завдяки тому, що Г. Фреге здійснив деміфологізацію логіки і встановив її об'єктивне значення для загальнонаукової методології, а також здійснив уточнення понять сенсу і значення знака, які часто змішують і до сьогодні, він істотним чином простимулював як розвиток деонтичної логіки, так і формування логічних основ семіотики права. Крім того, Г. Фреге запропонував аналізувати судження не в термінах суб'єкта і предиката, а в термінах логічних функцій, а також показав хибність змішування критеріїв істинності і осмисленості висловлювань, адже сенс є у всіх видах речень, але далеко не всі вони можуть характеризуватися в термінах істинності чи хибності (спонукальні речення, що містять накази, речення, що містять побажання або прохання, вигуки, питальні речення). Логік, математик і філософ підняв і іншу важливу для логіко-семіотичного аналізу мови тему – вираження і сенс заперечення, яке неправильно розуміти як твердження про відсутність істини або про відсутність сенсу в деякому реченні. Як він відзначає, введення оператора заперечення в речення (або видалення цього оператора) істотно впливає на форму і зміст висловлювань – приміром судження “Обвинувачений на момент вчинення вбивства був (чи не був) у Берліні”.

Як наголошують сучасні вчені, Б. Рассел не тільки запропонував філософські принципи логіцизму і логічного атомізму, які відіграли велику роль у становленні наукової методології першої половини ХХ століття, але й зробив висновок, що структура природних мов може бути зведена до “базової структури” формальної мови логіки. Основною перешкодою для

такого зведення він вважав розпливчастість (vagueness) природних мов, позбутися якої може допомогти тільки математична логіка як інструмент для прояснення змісту речень будь-якої природної мови. Для виявлення “базової структури” речень природної мови Б. Рассел запропонував проводити розрізнення між “атомарними” і “молекулярними” висловлюваннями. У перших частинами є окремі слова, другі ж утворюються з двох і більше атомарних висловлювань за допомогою логічних сполучників “і”, “або”, “якщо, то” тощо. Отже, з’являється можливість розкласти будь-яке молекулярне висловлювання на набір атомарних висловлень і логічних зв’язок. Значення молекулярного висловлювання можливо прояснити, аналітично розкладаючи його на складові атомарні висловлювання. Завдання логічної мови, таким чином, полягає в правильному описі (дескрипції) того, що відбувається у світі. Запропонована Расселом теорія описів виходить з того, що внаслідок неправильного використання мови філософи часто вводять в оману читачів і слухачів ймовірними міркуваннями про те, що насправді не існує і ніколи не існувало.

Викликавши миттєву реакцію в науковому середовищі, високо оцінений сучасниками “Логіко-філософський трактат” Л. Вітгенштейна, який містить ключові ідеї філософії мови, згодом розвинуті в логічному позитивізмі та сучасній аналітичній філософії, став основою для позиції цілого покоління філософів. Згідно цього підходу, мовні речення є описами, “картинами” фактів, що утворюють світ. Висловлювання логіки і математики нічого конкретного не говорять про світ – вони тільки організують позитивне знання. Про світ давати фактичну інформацію можуть лише висловлювання природознавства, які піддаються експериментальній верифікації. На відміну від них, а також тверджень логіки та математики, речення метафізики, етики і права (як можна зробити висновок з його позиції) – це позбавлені фактичного сенсу псевдо-речення. Вони не відображають реального світу, а тільки створюють псевдо-образи світу й одночасно псевдо-проблеми. Оскільки “мова переодягає думки”, щоб уникнути можливих лінгвістичних пасток слід застосовувати дуже точну мову, в якій не буде полісемічних знаків і буде використано точний логічний синтаксис. Якщо ж таке рафінування думки не вдається здійснити, то слід узагалі відмовитися від спроб щось стверджувати про той або інший стан речей, оскільки такі твердження не матимуть сенсу.

Погляди М. Шліка, О. Нейрата та Р. Карнапа на природу мови науки як розвиток головних положень “Логіко-філософського трактату” втілилися в ідейному обґрунтуванні

логічного позитивізму. Виходячи з цих позицій, основна мета застосування логічного аналізу полягає в тому, щоб відокремити емпірично верифіковані (і тому осмислені) речення від неверифікованих (і тому безглузких) метафізичних тверджень, тим самим позбутися в будь-якій науці “симуляції теоретичного змісту там, де його взагалі немає”. Кожне висловлювання, що має сенс, повинно бути або аналітичним, або синтетичним, але не тим і іншим одночасно. Всі аналітичні висловлювання належать формальній логіці, оскільки вони істинні внаслідок своєї формальної структури, а всі синтетичні висловлювання вимагають дослідної перевірки. Аналітичні висловлювання переважають вивченням значень слів, що до них входять, і логічного виведення предиката із суб’єкта. Синтетичні висловлювання є результатом об’єднання двох логічно незв’язаних, але фактично зв’язаних речей. Оскільки істинність аналітичних висловлювань залежить не від існування або неіснування згаданих у них предметів, а винятково від їхньої логічної форми, вони вважаються тривіальними, тоді як істинні синтетичні висловлювання завжди інформативні тому, що в них є певні твердження про світ. Принцип верифікації полягає у встановленні того, що висловлювання, яке перевіряється, або є аналітичним, або синтетичним, або безглуздим. Вважаючи частиною метафізики і “вчення про норми”, Р. Карнап стверджує, що уявні твердження цієї галузі є цілком безглуздими. Це – вже прямий виклик усім фахівцям у галузі юриспруденції, який був ними прийнятий і став причиною майбутньої широкої дискусії, яка триває дотепер.

Тлумачення мови в юридичному позитивізмі ХХ століття було обумовлено спробами Г. Кельзена та інших його представників подолати логічний позитивізм на основі аргументації іншого потужного філософського напрямку, а саме схожим чином, як це здійснювалося у феноменології Ф. фон Брентано та Е. Гуссерля. Підставою для такого твердження є власне методологічні акценти, зроблені Кельзеном на “чистоті” його підходу до права і встановленні його сенсу, споріднені загальнофілософському феноменологічному підходу. Г. Кельзен фактично користується методом феноменологічної редуції в послідовному очищенні автентичних сенсів, які надаються ключовим правовим поняттям (право, норма, причинний зв’язок), що, на його думку, дає змогу встановити специфіку правової норми в порівнянні з будь-якими іншими нормами і етичними нормами зокрема. Змішування етики і права ґрунтується на нерозрізненні між нормовстановлюючим актом і встановленою нормою як сенсом цього акта. Об’єктивне правове

значення певного акту не можна сприйняти безпосередньо, на відміну від сприйняття фізичних властивостей предмета. Г. Кельзен вдається до філософсько-семантичного аналізу правової конструкції “повинен” (sollen) і показує, що в юриспруденції це поняття вживається в більш широкому, ніж звичайно, нормативному сенсі акта, інтенціонально спрямованого на поведінку людей. Категорія “повинен” включає тут також “може” і “має право”. Згідно з позицією Г. Кельзена, норма як специфічний сенс акта, інтенціонально спрямованого на регулювання поведінки інших, відрізняється від акта волі, сенс якої вона становить. Семантичний аналіз знімає проблему – з того, що щось є, не може впливати, що щось повинно бути, так само як з того, що щось повинно бути, не може впливати, що щось є. Для подальшого розвитку семіотики права принципове значення мало й інше положення Г. Кельзена наступного змісту: якщо позначити специфічне існування норми як її “дійсність”, то тим самим буде виражений особливий характер її існування – на відміну від буття природних фактів. Цей модус дійсності визначає всі сторони суспільного буття, починаючи з його матеріально-економічної і закінчуючи релігійною складовою, а загалом характеризує специфіку людського сприйняття світу та будь-яких перетворень у системі соціальних відносин.

Логіко-лінгвістичні ідеї про “правила мовних ігор” пізнього Вітгенштейна та його послідовників у Британії Дж. Л. Остіна і П. Ф. Струсона істотно вплинули на аналітичну юриспруденцію Г. Л. А. Харта. На погляд Г. Харта, аналітичний підхід до значень уживаних в юриспруденції термінів покликаний подолати “заплутаність теорії права” і допомогти відповісти на фундаментальне запитання “що таке право?”. Те, що це питання все ще залишається невирішеним для самих юристів, є наслідком складності самого питання, яке при його логіко-семантичному аналізі розпадається на три проблеми, які обумовлюють можливе визначення права: “Чим відрізняється право від наказів, зміцнених погрозами, і що їх поєднує? У чому розходження і що спільного між юридичним і моральним зобов’язаннями? Що таке правила і якою мірою право є результатом застосування правил?”. Ці проблеми є актуальними і для сучасної юриспруденції, оскільки донині існують табори прихильників концепцій “відродженого” природного права, завзятих захисників теоретичних систем правового позитивізму, представників правового реалізму та інших напрямів.

Подальший розвиток знакових теорій супроводжувався зростанням інтересу до конкретних знакових систем як сфер застосування семіотичних знань, не винятком стала і семіотика

права, яка постала на основі використання структуралістської методології та застосування досягнень логіки, загального мовознавства та семіотики (семіології) для критичного аналізу проблем сучасної юриспруденції, а на сьогодні видається доволі перспективною для розробки нових підходів до пояснення природи права.

Формування теоретико-методологічного інструментарію цієї галузі не може здійснюватися без системного дослідження та викладу історії становлення і розвитку мовознавчих теорій загалом та найбільш розвинених концепцій мови права, окремі результати якого наводяться у пропонованій статті і якому присвячено фундаментальну працю українських дослідників у галузі логіки та філософії права В. Д. Титова та С. Е. Зархіної [7].

Характерно, що розробка теорії знаку, яка розпочалася ще у давній філософській думці і відновилася у новітній науці, фактично аж до ХХ століття не поєднується з дослідженнями конкретних правових знакових конструкцій, прикладів яких вистачало у багатьох творах, починаючи від сократичної традиції і через діалектику схоластичного зразка.

Узагальнивши результати наукового пошуку на даному етапі розвитку семіотики права, можна визначити, що правовий знак – це елемент дійсності, обраний або створений людиною, який має правове значення. Правовий знак поєднує в собі означення, означуване та об'єкт правової дійсності, який позначається. Таким чином, він містить у собі: 1) зовнішній вираз, форму, оболонку – означення; 2) предмет думки, який означається, найчастіше він виражений у понятті – означуване; 3) існуюче в реальному світі явище правової дійсності (предмет, процес, статус, система відносин), які позначаються. Як відомо, процес становлення знаків проходить три стадії – формування знаків-індексів, знаків-копій, знаків-символів. І хоча переважну більшість правових знаків складають правові знаки-символи, однак ми можемо констатувати наявність знаків-індексів і знаків-копій у праві, що свідчить про відповідну генезу правових знаків, специфіку перебігу та основні стадії даного процесу.

Правова знакова конструкція – це інтегральне поєднання правових знаків, яке має самостійне правове значення. Правова знакова конструкція є інтегральною складовою частиною правової реальності, стійким та змістовно цілісним поєднанням правових знаків. Конфігурація правових знаків, втілена в ній, відображена в окремому правовому понятті. Тобто правова знакова конструкція є інтегральним знаковим утворенням, яке має окреме, самостійне правове значення, і цим відрізняється від складного правового знаку, який теж складається із декількох

знаків, однак вони не змістовно, а за своєю сукупністю об'ємно доповнюють, синонімічно підсилюють певне одне поняття.

Семіотико-правові поняття “правовий знак” і “правова знакова конструкція” характеризують специфіку структурної організації права як знакової системи, розкривають його складну, ієрархічну побудову, визначають первинні і основні частинки знакової системи права, таким чином, мають особливе значення для розуміння сутності і специфіки організації правової реальності, яка є предметом філософсько-правових досліджень сучасності, об'єктом зацікавленості та стимулом для науково-дослідної активності мислителів новітнього періоду.

Онтологічно-правове значення правової знакової конструкції полягає у тому, що правовий знак та знакова конструкція відображають знаковий спосіб існування права, тобто є особливими формами онтології права, знаковими проявами його буття у всій повноті відносин між його складовими елементами на всіх структурних рівнях даної ієрархічно організованої системи.

Гносеологічно-правове значення вивчення правової знакової конструкції – визначається тим, що пізнання права передбачає його аналіз з позицій різних підходів і за допомогою різної термінології, категоріального апарату. Цей процес обумовлений у тому числі тим багатим розмаїттям проявів права, яке фіксується при спробі його пізнання, осмислення та побудові його цілісного бачення. Збагачення гносеології права семіотико-правовими підходами розкриває ті сторони правового буття, які не можна відтворити в інший спосіб. У даному понятті фіксується особливе знання про право як об'єкт пізнання людини.

Аксіологічно-правове значення аналізу правової знакової конструкції обумовлене ієрархічністю та іншими знаковими характеристиками, зокрема, структурованістю елементів правової реальності, які корелюють з визначними особливостями організації системи правових цінностей, відношеннями між ними та сукупністю оцінок з боку правових суб'єктів.

Антропологічно-правове значення власне правової знакової конструкції, а також її вивчення полягає в тому, що народжує, змінює та інтерпретує правові знаки саме людина – зі своїм світоглядом, тобто цілісним духовним утворенням – інтегративною єдністю ціннісних установок і орієнтирів, принципів, ідеалів, надій, вірувань та багатьох інших елементів, які характеризують як місце людини у світі в цілому, так і місце права у цій світоглядній системі. Саме ці уявлення про світ, саму себе, своє місце у світі права накладають відбиток не лише на особливості тлумачення змісту правових знаків (семантику

права), але і на спосіб сприйняття людиною змісту даних знаків, іншими словами, визначають специфіку особистісної оцінки суб'єктом здійсненої ним інтерпретації символічного смислу знаку, вираженої у ставленні до нього.

Праксеологічно-правове значення правового знаку та знакової конструкції обумовлене потребою розв'язати ряд завдань в царині юридичної практики, що неможливо зробити без адекватного розуміння природи, сутності та структурної організації права. Крім того, фіксація знакових закономірностей функціонування права може істотно допомогти як безпосередньо у правотворчості, правозастосуванні, охороні права та правовому вихованні, так і при створенні відповідних електронних автоматизованих комплексів, програм, намаганні здійснити інформатизацію та часткову автоматизацію правової діяльності.

Правова знакова конструкція відображає логіку права, вказує на самостійно значимий правовий феномен. Конкретизуючи ідею права, вона позначає окреме правове явище і поряд із правовим знаком є важливим елементом когнітивної структури правової реальності, розкриває зміст і сутність структур, в які організоване правове буття, характеристики та ознаки права як об'єкта пізнання.

Філософсько-правове осмислення юридичних процесів і явищ спрямоване на розкриття особливостей відображення права в індивідуальній чи суспільній свідомості, а також на пізнання закономірностей соціально-правової взаємодії, дослідження тих інтерсуб'єктивних характеристик, які є принциповими для розуміння ідеї права у всій повноті його проявів. Теоретичні витоки семіотичного аналізу правових знакових конструкцій знаходимо в античних спробах філософського осмислення права, у творах кініків, Платона та Арістотеля, середньовічних схоластів, гуманістів Відродження, новочасних мислителів та вчених-логіків двадцятого століття. Семіотико-правові дослідження розвивають і збагачують філософсько-правову методологію на сучасному етапі її розвитку. Фіксація прикладів семіотико-правового аналізу у творах, присвячених окремим елементам правової реальності, створює широку історико-філософську та теоретичну основу для розробки категоріального апарату семіотики права в новітній період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бочаров Д. Проблема тлумачення юридичних текстів у контексті концепту "смерті Автора" / Дмитро Бочаров // Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми,

перспективи) : матеріали міжнар. “круглого столу” (Львів, 4–5 груд. 2009 р.). – Л. : Край, 2009. – С. 56–65.

2. Древнегреческая философия : От Платона до Аристотеля : Сочинения / пер. с древнегреч. – Х. : Фолио ; М. : АСТ, 1999. – 832 с.

3. Мережко А. Юридическая семиотика и юридическая герменевтика / А. Мережко // Юридическая практика. – 2002. – № 8 (218). – 20 февр.

4. Почепцов Г. Г. История русской семиотики до и после 1917 года / Почепцов Г. Г. – М. : Лабиринт, 1998. – 336 с.

5. Саркисов А. К. Семиотика права : Историко-правовое исследование правовых знаковых конструкций : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / А. К. Саркисов. – Коломна, 2000. – 222 с.

6. Сатохіна Н. Розуміння у здійсненні права: антропологічний вимір / Наталія Сатохіна // Антропологія права : філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи) : матеріали міжнар. “круглого столу” (м. Львів, 4–5 груд. 2009 р.). – Л. : Край, 2009. – С. 289–301.

7. Титов В. Д. Историческое развитие философско-логических концепций языка права / Титов В. Д., Зархина С. Э. – Х. : ФИНН, 2009. – 432 с.

8. Хабибулина Н. И. Политико-правовые проблемы семиотического анализа языка закона : теоретико-методологическое исследование : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.01 / Н. И. Хабибулина. – СПб, 2001 – 335 с.

9. Хабибулина Н. И. Язык закона и его постижение в процессе языкового толкования права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Н. И. Хабибулина. – М., 1996. – 146 с.

10. Чантурія А. В. Семіотичні аспекти дослідження соціальної реальності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук : спец. 09.00.03 / А. В. Чантурія. – К., 2006. – 20 с.